

ἡγεμῶν, ἓνα μόνον ἀντάξιόν σου γνωρίζω ἐδῶ εἰς τὸ παιγνίδιον· τὸν Κ. Νέυβεργ.

Ὁ Λουδόλφος ἐνόησε τὴν προσταγὴν, καὶ ἦλθε ἔχων ὡς πάντοτε αὐτάρεσκον, ἐκλήσκειν ἀπέναντι τοῦ Φρεδερίκου, ὅστις μόλις τὸν εἶδε καὶ ἐταράχθη, ἐν θυμῷ τίς ἐμελλε νὰ πράξῃ· ἀλλ' ἡ ταραχὴ τοῦ ὑπῆρξεν ἀκαριαία. Ὅτε δὲ ἐκλήσκειν ὁ Λουδόλφος, ἔδειξεν ὅτι ἤλεε νὰ σηκωθῇ.

— Θέλετε νὰ παίξετε μαζὶ μου, Κ. . . Λουδόλφε, ἠρώτητεν ἀνυπομονῶς, καὶ ῥίψας βλέμμα καταφρονητικὸν εἰς αὐτόν.

— Ναι, βέβαια! ἀπεκρίθη ὁ Λουδόλφος ἀπορῶν συνάμα καὶ δυσανασχετῶν.

— Ἄ! ἀνέκραξεν ὁ Φρεδερίκος καθήσας ἐκ νέου ὑπεροπτικῶς.

Καὶ τὴν ἐμιλίαν καὶ τὰς κινήσεις αὐτὰς ἤκουσε καὶ ἶδεν ὁ ἡγεμῶν. Καὶ ἀπορήτας ἔβλεπε μακρόθεν καὶ τοὺς δύο. Ὁ Λουδόφρος ἐτοιμάσας τὰ χαρτία, ἔδωκε πρὸς τὸν Φρεδερίκον.

— Δὲν παίζω πλέον μὲ αὐτὰ τὰ χαρτία, ἀνέκραξεν ὁ Φρεδερίκος, ῥίψας αὐτὰ κάτω.

Ὅλοι οἱ παρευστώτες ἐσκηώθησαν ὡς ἂν ἤλεκτρίσθησαν συγχρόνως.

— Πῶς! πῶς! κύριε, ἠρώτησεν ὁ Λουδόλφος φελλίζων.

— Ἐξω! ἔξω! καὶ μὴν ἡ βία σου μὲ ταραττεῖ φύγε.

Καὶ μὲ τὸ χειρόκτιόν του ἐκτύπησε τὸν Λουδόλφον εἰς τὸ πρόσωπον.

— Κύριε! ἀνέκραξεν ὁ Λουδόλφος σηκωθείς ὡς μαινόμενος ἂν δὲν ἦμην ἐδῶ . . .

— Ἄ! θεέ μου! ἀνερώνησεν ὁ Φρεδερίκος, τὸ ἐλθισμόνητα.

Καὶ διευθύνθη ἀμέσως πρὸς τὸν ἡγεμόνα, ὅστις παρετήρει ἀνησυχῶς τὴν σκηνήν.

— Ἰψήλοτατε, εἶπε γονυπετήτας, ἔξαιτοῦμαι τὴν συγχώρησιν σας διότι παρεφέρθη ἐπὶ παρουσίᾳ σας, καὶ πρέσβην τὸ χρέος μου . . . ἀλλ' ἦτον δυνατὸν νὰ ἐπιδείξω ὅτι ὁ ἄτιμος αὐτὸς βιά ἐτόλμα . . .

— Ὁ ἄτιμος! . . . κύριε! ἐπανέλαθεν ἐντόνως ὁ ἡγεμῶν.

Ὁ δὲ Φρεδερίκος ἀνασηκωθείς.

— Πῶς ἂν ἐπίβητον, εἶπε, νὰ μετχειρισθῶ δὲ ἄνθρωπον στὴ ματιᾷ ἐνταῦθα ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην καὶ φέροντα ἐπὶ εἰς τὴν πλάτην τὰ στίγματα τῆς ἀτιμίας σου;

Καὶ ὁ ἡγεμῶν ἀνασφιστῆρας ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Φρεδερίκον, καὶ ἠρώτησε.

— Τί λέγετε, Κ. βερόνε;

— Ὅτι λεγῶ εἶναι εὐκολώτατον ν' ἀποδείχῃ . . . ἂν ἀπατώμην, συγκαταναύω . . .

Ὁ δὲ Λουδόλφος λειποθυμήτας κατέπεσεν.

— Ἐπάρετέ τον! προσέτιξεν ὁ ἡγεμῶν μὲ φωνὴν τέλειον. Λονσαστεῖν! εἶπε πρὸς τὸν ἰδικαίτερόν του γραμματέα, συνιδευστέ τον καὶ ἔπειτα ἐπιστρέψε ἀμέσως. Σὺ δὲ, Κ. σύμβουλε, σὰς περιμένω αὐριον τὸ πρωῒ . . . καὶ τότε βιά ἰδῶ ἂν πρέπει νὰ σὰς συγχωρήσω.

Καὶ ἀπεχαιρέτισε τὸν Φρεδερίκον, ὅστις γονυπετήτας, ἀνιχώρησε μετ' ὀλίγον μεταξὺ τοῦ θορύβου. Πάντες δὲ ἐσπεύδον ν' ἀποσυρῶσιν ὅτε διέβαιναν, ὡς ἂν ἦτο ἄγγελος ἁλέθρου. Αὐτὸς ὁρῶς διέβη ὑπερηράνως, καὶ ἀναβὰς εἰς τὴν ἀμαζάν του, ἐπανῆλθε ταχέως εἰς τὴν οἰκίαν του.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΒΑΜΒΑΣ.

(Τέλος. Ἰδε τοῖς ἀλλοῖς Ρ.Λ.Α.)

— 0 —

Πρῶτον διεῖλε τὴν σχολὴν εἰς πέντε τάξεις, ὑποδιελὼν τὰς πολυαριθμωτέρας εἰς τμήματα. Τίνες δὲ ἦσαν οἱ μέλλοντες διδάσκειν καὶ τινὰ τὰ διδασκόμενα; Τὰ περὶ τούτων ἔδε διέταξε· τὴν μὲν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν ἀνέθηκεν ἀνδρὶ ἐπίσης πολλῆς σοφίας κατόχῳ τῷ ἀοιδίμῳ Κωνσταντίνῳ Βαρδαλάχῳ, συνεργῶς προσλαβόντι τὸν Ἀπίστολον Ψορᾶν καὶ ἑτέρους πολλοὺς καὶ καλοὺς διδασκάλους· τὰ δὲ μαθηματικὰ ἀρῆκε τῷ καὶ πρότερον ταῦτα εὐδοκίμως διδάσκοντι Ἰωάννῃ τῷ Σελεπῇ· ἕνας δὲ γλῶσσης ὡς ἀναγκαίας ἐνέκρινεν εἰς τὸν κανονισμὸν τὴν Γαλικὴν καὶ τὴν τῶν κρατούντων, ὧν ἀξιολόγους προσεκάλεσε διδασκάλους· τῇ μὲν πρώτῃ, τὸν ἐπὶ φελληγητισμῷ καὶ τοῖς περὶ τὴν καθ' ἡμέραν Ἑλληνικὴν μελέταις γνωστὸν Γαλάτην Ἰωάννην τὸν Δουῖδ' τῆς δὲ δευτέρας, ἑτέρον· τῆς δὲ ὡς ἐπίσης ἀναγκαίας εἰς τὴν ἐμπορίαν Χιον εἰσαχθεῖσθαι ναυτικῆς ἐπιστήμης τὸν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἀγνωστον διδασκάλον Ἀναώνιον τὸν Σιδόνιν, Ἰταλὸν τὸ γένος. Φιλοσοφίαν δὲ καὶ φυσικὰς ἐπιστήμης ἀνέδειξε καὶ μετὰ κλέους ἐδίδασκεν αὐτὸς ὁ Βάμβας, πάρος τῆς φυσικῆς καὶ γημικῆς ἀληθείας διὰ πειραμάτων ἐπιβεβαιῶν, ὡς ἔχων πόνους πάντα τῆς φυσικῆς καὶ τῆς γημικῆς τὰ ἐνοαλεῖα, δεστυχῶς οὐδὲ νῦν ἐστὶ ἐν οὐρανῷ τῶν Γυμνασίων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ὑπάρχοντα· καὶ ταῦτα μὲν οὕτω· ταῦτα δὲ καὶ περὶ βαρύνοντες αἰτήσαντες ἀνωστον ἕως τότε εἰς Ἑλληνικὰ παιδευτήσια, ἵνα τῇ διδασκόντῃ καὶ τῇ διδασκόμενῃ τοῦ περὶ τὸν εἶναι παιδευτηρίου, ὑπερ ταχέως παρήγαγε καρπὸς, κατεφάνη ὁ διδασκαλικὸς καὶ διονητικὸς νοῦς τοῦ Βάμβας. Τίς ἐκ τῶν προσκυτέρων Χιον μετὰ θαυμασμὸν δὲν ἐνθυμεῖται, ὅτι καίτοι πλείστοι μὲν ἦσαν οἱ ἐγγῶροι μαθηταί, πλείστοι δὲ οἱ πολλὰ γόβον ὑπὸ τῇ σῆμας τῆς σχολῆς καὶ τοῦ Σχολάρχου προσελκυθέντες, ἀλλ' ὅμως οὐ μόνον θαυμαστὴ ὑπῆρχεν ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνδρός διεγερθεῖσα πρὸς τὰ μαθήματα ἀμιλλα καὶ ἡ πρόοδος, ἀλλὰ καὶ ἡ σὴ

φρων καὶ χρηστὴ διαγωγή τῶν μαθητῶν λίαν ἀξιο-
παρατήρητος. Ἦν δ' ὁρᾷ τῷ φιλλέλῃνι παρατηρη-
τῇ ἀληθῶς λίαν εὐχάριστον τότε ἐν Χίῳ θέαμα. Τὸ
ποιόν; Σχολάρχον παντοῖα σοφία καὶ ἀρετῇ κεκο-
σμημένον διδασκάλους πολλῶν καὶ καλῶν μαθητά-
των ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ πρὸς τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν
ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν νέων ἀκαμάτως ἀγωνιζομένους
πολλὴν καὶ καλὴν νεολαίαν ὑπὸ φιλοτιμίας γιγαν-
τιαίως εἰς τὰ μαθήματα καὶ εἰς τὰ χρηστὰ ἥθη προ-
κόπτουσαν. Τσαούτην δὲ ἐν τῇ τῷ καθιδρύματι τάξιν
καὶ εὐκοσμίᾳ, ὥστε τὸν εἰσιόντα, ὡς εἰς σεμνὸν ἱ-
ερὸν, θεησκευτικὸν σέβας κατελάμβανεν. Οὕτω θυ-
μαστῶς ἠὲδοκίμησεν ὁ Βάμβας! Πάντες ὁμολογοῦ-
σιν, ὅτι ὁ φωτισμὸς παντὸς ἔθνους καὶ ἡ διὰ τοῦ φω-
τισμοῦ ἡθιοποίησις ἐπιφέρει τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ
ἀλλ' ἡ διοργάνωσις καὶ διεύθυνσις παιδευτηρίου,
ὅπερ πραγματικῶς νὰ φωτίῃ καὶ νὰ ἐπενεργῇ εἰς
τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν, εἶναι ἄρα γε ἔργον τοῦ τυχόν-
τος; Δὲν εἶναι ἔργον τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ μόνου
ἀνδρός, οἷος ὁ ὀργανώσας καὶ διεύθυνας τὴν σχολὴν
τῆς Χίου, καὶ εὐκόλως ὑπερνικήσας πάσας τὰς ἐν
τοῖς τότε Ἑλληνικοῖς σχολείοις ἐπικρατούσας κακὰς
ἐξείσεις, καὶ ἀνελὼν πάσας τὰς ἐν τῇ πράξει ἀπαντω-
μένας δυσκολίας. Ὁ Βάμβας διεύθυνεν τὴν σχολήν,
καὶ διδασκῶν καὶ φυσικὴν, καὶ χημικὴν, καὶ φιλο-
σοφίαν, καὶ ῥητορικὴν, καὶ περὶ πάντων ἅμα ἑσπρόν-
τιζε· διότι δὲν εἶχε νοῦν ἐντὸς ἐνὸς μόνου ἀντιει-
μένου περιοριζόμενον, πάντων δὲ τῶν ἄλλων παρα-
μελοῦντα· ἀλλ' ἅμα τσαῦτα ἔργα ἐπιτελῶν, εἶχεν
ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ καὶ εἰαστα καὶ τὸ σύνολον τοῦ κα-
θιδρύματος. Τοιοῦτος ὁ Βάμβας διδάσκαλος καὶ δι-
ευθυντής! Ἀλλὰ τίς δὲν ἤελε θαυμάσει ἀκούσας,
ὅτι μεταξὺ τῶν ὑπὸν ἀσχολιῶν καὶ περὶ σπουδαίας
συγγραφῆς ἠσχολεῖτο; Καὶ ὅμως εἶναι ἀληθές, ὅτι
καὶ διαφόρους τότε συγγραφὰς ἐφιλοπόνει, ὧν δύο
φθάς τὴν ἐπαναστάσιν, πρὸς ἐτύπισε, τὴν ἱδιὴν.
λέγω, καὶ τὸ τεχνολογικὸν μέρος τῆς Γραμματικῆς
τοῦτο μὲν ἐν Χίῳ κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ Κορνή καὶ
ἄλλων νεωτέρων, καὶ περ διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν κατα-
στροφὴν μὴ διαδοῖεν τὴν δὲ μάλιστα κοινὴν κατα-
στάσιν ἱδικὴν αὐτοῦ ἐν Πενετῇ (1818)· ἡ δ' ἐ-
κδοσις ταύτης εἰς μὴν ὁκέλλεπε κυρίως τὴν ἠθικὴν
τοῦ ἔθνους μόρφωσιν, ἥτις εἶναι ὁ πρόδρομος τῆς
πολιτικῆς ἀναρτίκσεως παντὸς ἔθνους, ὅπως καὶ ἡ
ἠθικὴ διαφθορὰ προηγείται τῆς πολιτικῆς πτώσεως.
Ὅθεν καὶ, εἰς αἰσὶν τὰς εἰς ἀναγνώστας εὐδιη-
πτος καὶ ὠφέλιμος καταστάς, κοκκινοκάραν μετε-
χειρίσθη περὶ τὴν αὐτῆς αὐτῆς μέθοδον, καὶ πλει-
στοις ἐπλοῦσιεν ἱστορικοῖς παραδείγμασιν. Ἰδοὺ
πῶς, ὅρα φωτίζων τοὺς νέους ἀπὸ τῆς ἔδρας καὶ
ἐμπιέωντα πρὸς τὸν μέγαν τοῦ ἔθνους ἀγῶνα, γεν-
ναῖα εἰρήνηματα, καὶ πρὸς τὸν γενικὸν τοῦ ἔθνους
σκοπὸν ἄλλως ἐνήρκει. Λικαίως ἄρα καὶ ἐν Χίῳ τὸ
πρὸς τὸν Βάμβαν σέβας ἦτο ἀπεριόριστον, καὶ ἐκτὸς
τῆς Χίου τὸ κλέος τοῦ Βάμβας πανταχοῦ διεφοῖτα.
ὥστε οἱ φιλόκαλοι Χίοι, τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω τῶν
ἰδίων τέκνων μεταβολὴν ὁρῶντες, καὶ ἐτι μείζω
ἄγαθὰ προσδοκῶντες, προθύμως ἀπεδέχοντο πᾶσαν

ὑπὸ τοῦ ἀνδρός προτεινομένην βελτίωσιν· τὸ μὲν λοι-
πὸν ὑπὸ τοῦ Βάμβας, τὸ δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ φιλοπατρι-
δος Καραῆ προτρέπομενοι, καὶ βιβλιοθήκην πλουσίαν
προσῆρτησαν τῇ σχολῇ, καὶ διὰ τυπογραφίας ἐπλού-
τισαν, καὶ μέγας παρὰ πάντων π ο σεδοκῶντα καρπὸς
εἰς τε τὴν Χίον καὶ ἅπαντα τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ταύ-
της τῆς πόρῳθεν μὲν ὑπὸ Καραῆ, ἐγγυτέρῳθεν δὲ
ὑπὸ Βάμβας δεδομένης ἐν Χίῳ διανοητικῆς καὶ ἠθι-
κῆς ὠφέλειος. Ἀλλὰ, φεῦ τοῦ βασκάνου δαίμονος!
καὶ σχολή, καὶ βιβλιοθήκη, καὶ τυπογραφία ἐμελλον
μετ' οὐ πολὺ νὰ καταντήσωσι τοῦ πυρὸς παρανάλω-
μα· ἡ δὲ τέσσα αὐτῶν νὰ κηται τεταρμένη ὑπὸ το-
ρὸν αἵματοφυρτον ἱρεπίων τῆς ποτὲ περιφανοῦς ἐκεί-
νης πόλεως!

Ἀλλ' ἰδοὺ ἀπὸ τοῦ τερπνοῦ θεάματος τῆς τα-
χείας τότε παρ' ἡμῖν προόδου, ἰδοὺ αἰφνης πρὸ σκη-
νῶν οὐχὶ τέρψιν ἀλλὰ πόθον, καὶ οἶκτον, καὶ ἀγα-
νάκτητιν, καὶ ἕτερα αἰσθήματα διεγειρουσῶν. Διὰ
τούτων καὶ μετ' ἀντιστατούτης καρδίας ἀνάγκη νὰ
παρέλθωμεν εἰς τὴν καλλίστην καὶ ἡδιστὴν τῆς ἐ-
θνεγεργίας ἡμῶν σκηνήν. Ἀγε λοιπὸν, τῷ Βάμβας
ἐπακολουθοῦντες, διέλθωμεν αὐτὰς τροχάδην. Ὁ ἀπὸ
πολλοῦ τὰς βάσεις τῆς τυραννίδος ὑποσείων ἀφανὴς
τῆς παιδείας μοχλὶς, κατέστητεν ὑπόπτους καὶ δι-
δασκάλους καὶ διδασκαλεῖα. Ἀλλὰ τότε ἐν τῷ ἐκ-
ρήγνυσθαι ἡ οὐσῆς τῆς διὰ τοῦ ἐτι ἀφανεστέρου
τῆς ἐσταιρείας μοχλοῦ ὑποκινήσειης Ἑλληνικῆς ἐ-
παναστάσεως, διδασκαλὸς καὶ ἐταῖρος ὢν ἐν τοῖς
πρώτοις ὁ Βάμβας, πῶς ἠδύνατο νὰ βραδύη ἐν Χίῳ;
Παραλαβὼν λοιπὸν τοὺς παρ' αὐτῷ μαθητεύοντας
Ἰδραῖους, καταπλέει εἰς τὴν κλεινὴν Ἰδρᾶν. Τίς
ἀγνοεῖ, ὅτι ἡ Ἰδρᾶ τότε ἡ μάζε πλήθει τῶν εἰς
τὸν ἀγῶνα χρησιμευσουσῶν νεῶν; ὅτι εἶχεν ἀπο-
τεταρμεμένον πολὺν εἰς τὸν ἀγῶνα ἀπαραίτητον
πλοῦτον; καὶ ὅτι, τὸ κυριώτερον, ἠπόρει νεῶν γεν-
ναίων αἰσθημάτων, ἐταίμων νὰ θυσιάσων ὑπὲρ πα-
τριδος καὶ γῆρας καὶ ζωῆς; Ἰδοὺ διὰ τί ὁ Βάμ-
βας εἰς Ἰδρᾶν μετέει. Ἀρα δὲ μεταπάντος, ἀνε-
πετάσθη μετὰ χαρμοσύνης κραυγῶν καὶ κατ' Ἑλ-
λάδα ἡ ἡ πρώτη ἐν Ἰολλδοῦλαχίᾳ ὑπὸ τοῦ δολοφονοῦ
Ἀλεξάνδρου Ἰψηλάντου ἀναπετασθεῖσα ἱερὰ τοῦ
σταυροῦ σημαία, συναγνοῦσα περὶ ἐκείτῃ τοὺς ὑ-
πὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγωνιστομένους. Ἐλευθε-
ρία ἡ θάνατος ἦτο ἡ ἀπόρατος, ἐλευθερία ἡ θανα-
τος ὁ ὅρος, καὶ ἐλευθερία ἡ θάνατος ἀντήχηται ἐ-
ξαιφνης πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάσσης, καὶ ἅμα κλαγ-
γὴ πολέμαδων ὀπλων κατὰ σπονδὴν ἀρπάζομένων
πᾶσα ἡ Ἑλλάς ἐδόνηται συνεταράχθηται ἐν τοῖς
τάφροις οἱ ἀρχαῖοι πρόνοοι· αἱ ἀπόγονοι ὑπ' ἐθου-
σισμοῦ ἡθὺν ἦσαν παλλόντα τὰ στήθη οἱ δὲ τύ-
ραννοι κατελήθησαν ὑπὸ τράμονι. Τί ἐποίησε τότε ὁ
Βάμβας; ὁ Βάμβας, ἀτείς τὰς εἰσθηκὰς μουσὰς,
ἠκολούθησε τῇ ἐνναλίᾳ καὶ βουλαίᾳ Ἀθηνῶν. Αἱ ἄλ-
λοτε μειλίχεται πρὸς τοὺς μαθητὰς σειρήνες τῶν
αὐτοῦ λόγων μετελήθησαν ἡ εἰς φλογερὺς νε-
ρυνούς φιλοπατρίδας, ἐκκαίοντας πρὸς τὸν ἱερὸν ὑπὲρ
πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνα. Ἀκόμη ἐνθυμοῦνται
καὶ ἐν Ἰδρᾶ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ τὰς πυρώδεις ἐ-

καίνας δημηγορίας αὐτοῦ, αἵτινες ἐν τοῖς δούλοις ὑπογόνους ἐξέκαυσαν τὰ ὑπὲρ πατρίδος καὶ δόξης προγονικά αἰσθήματα, καὶ παρώρμησαν, πρὸς τὸν ἀνάξιον ἐξευτελισμὸν ἀγανακτῆσαντας, ἐπὶ τὰ ὅπλα καὶ ἐπὶ τὴν τιμωρίαν τῆς δεινοτάτης τετρακοσίων ἐτῶν καταδυναστείας. Καὶ γυναῖκες αὐταί, ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ Βάμβας ἐνθουσιασθεῖσαι, ἄλλαι Σπαρτιάτιδες, προὔπεμπον συζύγους καὶ υἱοὺς εἰς τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πόλεμον. Βαρὺς κέλαδος ἐπευσφημῶν, ἐλευθερία ἢ θάνατος, ἐξεδέχετο τὰς ἐκαστοτέ δημηγορίας τοῦ Βάμβας, καὶ τοῦτον ῥαγδαία ἐφοδὸς ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος.

... ἐν δὲ σθένος ἔρρεν ἐκάστη

Καρδίη, ἀλητεῖν πολέμειν ἢ εἰ μάχεσθαι (α).

Καὶ οὕτως ὁ Βάμβας ἐν τοῖς πρῶτοις προκινδύνευσεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, κήρυξ διαπρύσιος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτονομίας γενόμενος καὶ ἐν καιρῷ τῇ πατρίδι χρήσιμος σύμβουλος. Ἀλλὰ καταπλέει μετ' ὀλίγον εἰς Ἴδραν καὶ ὁ ἀοιδίμος Δημήτριος Ὑψηλάντης, πληρεξούσιος τοῦ ἀοιδίμου αὐτοῦ ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ προσωρινὸς ἀρχηγός, κομίζων μικρὰς μὲν βοηθείας, μεγάλας δ' ἐλπίδας· κοινῇ δὲ χαρᾷ οὖσης τῶν ἐν Ἴδρᾳ ἐπὶ τῷ κατάπλῳ, πάλιν ὁ Βάμβας δημηγορεῖ καὶ τὰ μὲν χαίροντα πλήθῃ ἐτι μᾶλλον στηρίζει εἰς τὴν ἀπόφασιν, τῷ δὲ ἀρχηγῷ διὰ τὰ αἰσθήματα καὶ τὴν τοῦ λόγου δύναμιν θαυμαστὸς ἀνὴρ καταφαίνεται· ὥστε, ὅτε ὁ ἀρχηγὸς ἀπέπλευσεν εἰς Πελοπόννησον, παρέλαβε μετ' ἑαυτοῦ τὸν Βάμβαν καὶ ἀρχιγραμματῆα ἀνέδειξεν. Ὁ Βάμβας καὶ ἐν Πελοποννήσῳ οὐχ ἥττον λυσιστελῆς ἐγένετο καὶ τῷ ἀρχηγῷ καὶ τῇ ἐπαναστάσει· τῷ μὲν, ὡς ἀρχιγραμματεὺς καὶ αἰεὶ τῶν κρατίστων σύμβουλος· τῇ δὲ ὡς πολλάκις καὶ ἐν ὑμηγύρεσι προκρίτων καὶ ἐπὶ στρατῶν συνηγμένων αὐτοσχεδίως περὶ τῶν πρακτέων ἀγορεύων, παρακαλῶν ἐπὶ τὰ ὅπλα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, προτρέπων εἰς αὐταπάρνησιν, εἰς ἀφιλοκερδίαν τῆς πατρίδος ἀγάπην, εἰς θυμόνοισιν καὶ εἰς καρτερίαν ἐν ταῖς δεινοῖς, μόνον πρὸς τὸν ὑπὲρ ὅπλον ἐχθρὸν ἰσχύοντα ὅπλα· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος ἐμψυχῶν, ὡς πάντων τῶν κινδύνων μετὰ τοῦ λαοῦ κοινωνῶν, καὶ μετ' αὐτοῦ στερούμενος· καὶ συγκακουχούμενος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν ὅσῳ οἱ Ἕλληνες ἐπείθοντο ταῖς τοῦ Βάμβας καὶ ἐτέρων ἀγνῶν ἀνδρῶν συμβουλαῖς, καὶ ἐν ἐνὶ πνεύματι ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἠγωνίζοντο, τὰ ὅπλα τῶν Ἑλλήνων φοβερῶτατα πρὸς τοὺς πολεμίους ὑπῆρχον· ἀλλ' ὅτ' οὐ ἡ καταχθόνιος φιλαρχία ἀνέκυψε, καὶ διέσπηξε τοὺς τότε μάλιστα ὀφείλοντας ἠνωμένους ν' ἀντιτάττωσι πρὸς τὸν ἐχθρὸν τὰς δυνάμεις, οἱ δὲ μετὰ καθαρᾶς φιλοπατρίας ὑπηρετοῦντες οὔτε εἰσκηκούοντο, οὔτε χρήσιμοι τῇ πατρίδι ἐγίνοντο, τότε πολλὰ καὶ δεινὰ, τῶν ἐρίδων ἐκγόνα, τὴν Ἑλλάδα κατέλαβον.

Ὡς ἔρις ἐκ τε θῆων, ἐκ τ' ἀνθρώπων ἀπέλοιτο! (β)

Ταῦτα ἵνα προλάβῃ ὁ φιλόπατρις Βάμβας· τί δὲν ἐπραξε; τί δὲν εἶπε, πάντας περὶ τοῦ κοινῶν συμφέροντος διδάσκων, πάντων δεόμενος, καὶ πάντας ἐξορκίζων ἐν ὀνόματι τῆς κινδυνευούσης πατρίδος: Ὁ ἐπικείμενος τῇ πατρίδι κίνδυνος οὐδὲ στιγμὴν ἡσυχίας ἐπέτρεπε τῷ ἀνδρὶ δεινῶς ἀγωνιῶντι περὶ αὐτῆς· πῶς δ' ἠδύνατο νὰ ἡσυχάζῃ σιωπῶν,

... τὴν ἄτην ὄρω
στείχουσιν ἀπὸ τοῦ ἀντι τῆς σωτηρίας; (α)

Ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς μάτην! ἡ Ἑλλάς ἐμελλε διὰ πολλῶν συμφορῶν νὰ διέλθῃ· διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐκ τῆς διχονοίας κακῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ μάλιστα τὴν καρδίαν τοῦ Βάμβας σπαράξασα καὶ ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων θρηνηθεῖσα τραγικὴ κατατροπὴ τῆς ἀσκηθῆτος Χίου, τρομερὴς Δράναλης, ἄγων πολλὰς μυριάδας στρατοῦ, κατέκλυσε τὴν Πελοπόννησον. Τίς δὲν ἀπηλπίσθη τότε περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος; Πανικὸς φόβος διεσκόρπισε πάντας, τοὺς μὲν εἰς τὰ ὄρη, τοὺς δὲ εἰς τὰς νήσους καὶ ἄλλους ἄλλοσε, ὅπου ἕκαστος ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἄσυλον. Τί νὰ πράξῃ τότε ὁ Βάμβας, πρὸ πολλοῦ μὲν ὅλως ἀναφελῶς τῇ πατρίδι, ὡς μὴ εἰσακουόμενος, συνεπαγόμενος δὲ καὶ ἀδύνατον πατρικὴν οἰκογένειαν, μόλις ἐκ τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας περισωθεῖσαν καὶ ἤδη λιμώττουσαν; Διεσπαραγμένος τὴν καρδίαν ἐπλευσε πρὸς ὦραν εἰς Ἑπτανήταν τῆς οἰκογενείας ἕνεκα, ἔχων κατὰ νοῦν ταχέως νὰ ἐπανέλθῃ. Καὶ ὁ μὲν ἐπιχειμασθεὶς τότε τῇ Ἑλλάδι κίνδυνος, ἀρωγὴ βεῖα, παρήλθεν· ἀλλὰ, τῆς πα οὐργου ἰδιοτελείας αἰεὶ ἰσχυροῦσης κατὰ τῆς φιλοπάτριδος φρονήσεως καὶ τὰ κοινὰ εἰς ἀκαταστασίαν καὶ γενικὴν παραλυσίαν ὠθοῦσης, ὅλως ἀχρηστος τῇ πατρίδι, παρατείνει πλέον ἢ ὅσον ἠΐθελε τὴν ἐκεῖ διατριβὴν.

Ἀλλὰ τοῦ Βάμβας τὰ ἐμφυτὰ εὐγενῆ αἰσθήματα δι' οὐδεμίαν περίστασιν ἠλλοιοῦντο· τὴν ἑαυτοῦ ἐν καιροῖς τοιούτοις ἀπὸ τῆς πατρίδος ἀπομάκρυνσιν συμφορὰν νομίζων, ἠγωνίζετο νὰ ὑπηρετήσῃ αὐτῇ κατὰ δύναμιν· διότι πανταχοῦ καὶ πάντοτε υἱικὴν καρδίαν ἐρύλαττε πρὸς τὴν πατρίδα.

Ὁ δ' ἰσθλὸς ἰσθλός, οὐδὲ συμφορὰς ὑποφύειν διέφειρ· ἀλλὰ χρηστὸς ἐστ' αἰεὶ (β).

Ὁ Βάμβας ἐν τῇ Ἑπτανήτῃ οὐ μόνον ζωηρὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπαθείας ἐκίνει, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν ἰταλιζόντων τὴν γλῶσσαν Ἑπτανησίων Ἑλλήνων διδάσκων ἐν Κεφαλληνίᾳ τὰ Ἑλληνικά, οὕτως ἀνεξωπύρησε τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ τὴν ὄρεξιν, ὥστε εἰς τὸν Βάμβαν ὀφείλουσιν οἱ πλείονες τῶν νῦν λογίων Κεφαλλήνων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς τὴν γνῶσιν καὶ τὰ Ἑλληνικά αἰσθήματα. Ἐπειτα καὶ πολλὰ τέκνα τῶν ἐκεῖ προσφυγόντων Ἑλλήνων ἐξεπαίδευσεν, ἅτινα, διὰ τὴν παντελῆ τότε ἐν Ἑλλάδι ἑλλειψίν σχολείων, ἠθέλον παρέλθει τὴν πρὸς μάθησιν ἡλικίαν ἀπαίδευτα. Ὁφέλησε δὲ καὶ ὡς συγγραφεὺς διὰ τῆς ἐν Βενετίᾳ (1825) δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ ἀξιολόγου αὐτοῦ Τεχνολογικοῦ,

(1) Ὁμήρ. Ἰλιάδ. Β. 251=2.

(5) Ὁμήρ. Ἰλιάδ. Σ. 107.

(α) Σοφοκλ. Ἀντιγ. 186=7.

(β) Εὐριπ. Ἑκτέβ. 397=8.

ὅπως καὶ διὰ τοῦ μετὰ ταῦτα (1828) ἐν Κερκύρᾳ ἐλθοῦντος ἐστὶ ἀξιολογώτερου καὶ χρησιμώτερου Συντακτικοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀμφοτέρων τῆς ἀρχαίας μεθόδου ἀπηλλαγμένων, καὶ κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ Κοραΐ, τοῦ Μαθῖα καὶ ἄλλων φιλολόγων φιλοπόνως ἐπεξεργασμένων. Οὕτως ὁ Βάμδας, ὅπου καὶ ἂν ὑπῆρχε, διετέλει κατὰ δύναμιν ὠφελῶν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος! Ἀλλὰ ἄνδρα τοιαύταις ἀρεταῖς κτισσισμῶν δὲν ἐμελλεν ἐπὶ πολὺ νὰ μὴ παρκτηρήτῃ ἡ Ἑπτανησιακὴ Κυβέρνησις. Ὅθεν προσεκάλεσε τὸν διάσημον τοῦτον πρόσφυγα καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν τότε ἀκμάζουσαν Ἀκαδημίαν πῆς Κερκύρας, ἀναδιδάσασα εἰς τὴν προσήκουσαν αὐτῷ ὑψηλὴν περιωπὴν. Ὁ δὲ, πρὸς τὴν ἐντιμὴν πρόσκλησιν κατανεύσας, ἤμα τὰ νέα αὐτοῦ καθήκοντα ἀναλαβὼν, διὰ τῆς ἐκτάσεως καὶ ἀκριβείας τῶν γνώσεων, διὰ τῆς εὐγλωττίας καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πλεονεκτημάτων ταχέως πάλιν κατεγοήτευσε καὶ τοὺς αὐτοῦ ὁμιλητάς καὶ τοὺς ἄλλους τῆς Ἑπτανήσου φιλεπιστήμονας, καὶ ταχέως ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν ἐκεῖ καθηγητῶν διεκρίθη· ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πλησιάζουσιν διὰ τὸν γλυκὺν αὐτοῦ τρόπον καὶ διὰ τὰς τὰς πολλὰς ἀρετὰς ἀγαπητὸς καὶ σεβαστὸς κατέστη. Οὐ μόνον δὲ τῆς ὑψηλῆς ἀκαδημαϊκῆς τιμῆς ἠξίωσε τὸν ἄνδρα ἡ τῆς Ἑπτανήσου Κυβέρνησις, ἀλλὰ καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν ἀνωτάτην ἐπιτασίαν ἐπὶ τῆς μορφώσεως τῶν εἰς τὸν ἑπτανησιακὸν κλῆρον προωριζομένων νέων. Τοσαῦτα ἐχέγγυα παρέσχεν εἰς τὴν Κυβερνήτην εἰσὶν ἡ συστηματικὴ παιδεία καὶ ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ τοῦ Βάμδα! Ὡς τε ἐπὶ τῆς ὑπὲρ τριετίας ἐκεῖ διατριβῆς καὶ τῆς προὑπαρχούσης φήμης ἐντελῶς ἄξιος ἀνεδείχθη, καὶ τὴν προσδοκίαν τῆς Κυβερνήσεως πληρέστατα δικαιώσας, ἀργυρῷ σταυρῷ παρ' αὐτῆς ἐτιμήθη. Οὕτω ἄρα ἐξ ὅλα ἐτη ἐν Ἑπτανήτῳ διήγαγεν, ὅτε καὶ ἡττολήθη, ὡς περὶ ὠφέλιμον ἔργον, καὶ περὶ τὴν γνωστὴν κατὰ τὸ Ἑσπερίων τῶν ἱερῶν Γραφῶν μετάφρασιν, περὶ ἧς κρινέτωσαν οἱ παρ' ἡμῶν θεολογοῦντες.

Ἀλλὰ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας καὶ ἀνεκτιμήτους θυσίας διὰ τῆς χριστιανικῆς καὶ φιλελληνικῆς ἐπεμελείας τῶν κραταιῶν τῆς Εὐρώπης δυνάμεων νῦν τοιομήτῃ τέλος ἐξ ἀπάτης τῆς τὰ ὅπλα ἀρχμένης Ἑλλάδος τὸ νῦν Ἑλληνικὸν κράτος, καὶ ἡγέρθη ἐν αὐτῷ βασιλεὺς θρόνος, ἐφ' ᾧ ἐκάθητεν ὁ μεγάλῳφρος Ὅθων, ἵνα στρέψῃ τὰ διὰ τὴν μακρὰν τῆς ἐπαναστάσεως τρικυμῶν οἰδαίνοντα ἔτι κύματα, καὶ κυβερνήσῃ πρὸς εὐδαιμονίαν καὶ δόξαν τὴν ἐπὶ πολὺ χειμασθεῖσαν Ἑλλάδα. Πῶς ἡδύνατο λοιπὸν νὰ στερεῖται τὴν ἐκ τῆς θέας αὐτονομίαν καὶ βασιλευμένῃς Ἑλλάδος ἡδονὴν ἄνθρωπος ἀπὸ τοσούτων ἐτῶν καὶ σώματι καὶ πνεύματι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγωνισάμενος; Ἦλθε λοιπὸν εἰς αὐτὴν καὶ ὁ Βάμδας, καὶ ἦλθεν ὑπὸ τῶν φιλομούσων Ἑρμοπολιτῶν προσεκλημένος, ἵνα διὰ νέων οὐχ ἥττον μακρῶν καὶ καρποφόρων ἀγῶνων συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς προγονικῆς παιδείας, καὶ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ δόξαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπισφραγίσῃ τὸν εἰς ὄφελος τοῦ ἔθνους ἀφοσιωθέντα βίον αὐτοῦ. Διότι οἱ Ἑρμο-

πολίται, κάτοικοι ἄλλοτε πόλεων ἀξιόλογα παιδείᾳ ἐχουσῶν, ἠθάνοντο τὴν ἀνάγκην τοῦ ν' ἀνακληθῶσιν ἤδη αἱ πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀρεως ἐκδεδιωγμέναι Μοῦσαι, καὶ προσεκάλεσαν τὸν Βάμδαν ὡς ἱκανὸν νὰ εὐτρεπίσῃ τὸ πρὸς ὑποδοχὴν ὑποδοχὴν αὐτῶν ἐνδιαίτημα. Ἦς δ' ἐπέστη ἐπὶ πρώτου ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ ἐδάφους τοῦ τῆς Ἑρμοπόλεως, καὶ εἶδε πόλιν Ἑλληνίδα μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον ἐπὶ τῆς μετεώρου ὑπάρξεως τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐκ θαύματος ἀνεγερμένην, καὶ προσφυᾶ λιμένα, καὶ πολλὴν ναυτικὴν καὶ ἐμπορικὴν κίνησιν, ἀνεγνώριτε δὲ καὶ πολλοὺς ἀρχαίους συμπολίτας καὶ φίλους, ὑπὸ διαφόρων συναισθημάτων εἰς χαρὰν συγχευμένων ἐδάκρυσε, καὶ ἐδόξατε τὸν ἱφίστον, ὅτι ἡ ἀρετὴ τῶν γενναίων τέκνων τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐμεινεν ἀδράχευτος. Ἐγχειρήσας δὲ τῷ ἔργῳ πρὸς ὃ προσεκλήθη, ὠργάνωσεν ἐκ τῶν ἐνόντων καὶ διεύθυνε κάλλιστα τὸ Γυμνάσιον τοῦτο τῆς Ἑρμοπόλεως, ὅπερ, εἰκοστὴν ἤδη δεύτερον ἔτος ζωῆς ἀκμαίας συμπληροῦν, ἀφρόνους παρήγαγε καρποὺς, κατ' ἔτος ὑπὲρ ὅσων ὑμῶν αὐτῶν συγκομιζομένους. Τὸ Γυμνάσιον τοῦτο, ἐπὶ ταῖς βάσεσι τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς τὸ πρῶτον κανονισθὲν, ὑπέκυψε μὲν βραδύτερον εἰς τὸν εὐρύτερον τῆς Κυβερνήσεως κανονισμόν, ἀλλὰ διετήρησε πάντοτε τὴν ἀρίστην τοῦ Βάμδα μέθοδον καὶ τάξιν. Ὁ Βάμδας, πρῶτος ὀργανώσας καὶ διεύθυνας τὸ Γυμνάσιον τοῦτο, καὶ διδάσκων ἀκαμάτως φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, καὶ τῶν μαθητῶν τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν πρὸς τὰ καλὰ σπουδὴν ἐπιτηδεύειν ἐξυπνίζων, ταχέως ἀνέδειξε καρποὺς καὶ ταχέως, κατὰ τὴν ἐξιδιασμένην αὐτῷ ἱκανότητα, διήγειρε τὴν μεγάλην ἐκείνην φιλομάθειαν καὶ τὴν πρὸς τὰ καλὰ ὁρμήν, δι' ἣν ἡ Ἑρμοῦπολις δικαίως σήμερον ἐγκαινυχᾶται. Ὡς τε, τριετίαν περίπου διατρίψας καὶ ἐν Ἑρμοπόλει, διαρκῆ εὐεργεσίαν τὸν τόπον εὐηργέτητε. Τίς ἐκ τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐν τῷ Γυμνασίῳ μαθητευσάντων δὲν ἐθαύμαζε τοῦ ἀνδρός τὴν ἐκτασιν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν γνώσεων, τὴν λογικὴν τῶν ἰδεῶν συνέχειαν, τὴν ἐπαγωγὴν εὐγλωττίαν, καὶ μάλιστα τὸ ἠθικὸν βῆρος, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου ἀκρόασιν δὲν ἠθάνετο δεινὸν ἔρωτα τῆς παιδείας καὶ τῶν καλῶν εἰς τὰ στήθη αὐτοῦ ἐμπίπτοντα; Προσέλθετε ὑμεῖς αἱ τότε τοῦ Βάμδα μαθηταὶ καὶ νῦν ἐντιμοὶ ἐν ἡμῖν πολῖται, προσέλθετε καὶ διατρανώσατε τὰς διδασκαλικὰς καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς τοῦ διδασκάλου καὶ εὐεργέτου ὑμῶν. Κηρύξατε καὶ ὑμεῖς οἱ τότε τοῦ ἀνδρός συνάδελφοι, κηρύξατε, πῶς ἐφείλκεσε τὴν ἀγάπην καὶ τὸ σέβας ὑμῶν, ὥς τε πρὸς τὸν κοινὸν σκοπὸν τῆς προόδου τῆς νεολαίας ὡς προθυμοτάτους ὑμᾶς συνεργοὺς μετεχειρίζετο. Εὐτυχῆσας καὶ γὰρ ὑπὸ σοὶ προϊσταμένῳ, ὦ Σεβαστέ μοι ἄνερ, νὰ ὑπηρετήσω, μαρτυρῶ σοὶ ταῦτα, ἡδὴ ἐν οὐρανίαις μοναῖς διατρίβοντι, ἀνευ φόβου μὴ προσβάλῃ τὴν φρόνιμόν σου μετριοπροσύνην! Ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς, ὦ Ἑρμοπολίται, ὅσων τότε παῖδας ἡ συγγενεῖς ὁ Βάμδας ἐμόρφωσεν, ἢ ὅσοι ἐν τῷ ἄλλοτε τὴν Ἑρμοῦπολιν κοσμοῦντι Μουσείῳ τὰς ἀκροαστικὰς ἐκείνου παραδόσεις ἠκροάσθητε, καὶ ὑμεῖς, λέ-

γινώσκοντες, πόσον θαυμασμόν καὶ σέβας πάντες ἠγάπησαν, ὅτε καὶ ὁδὸν ἐνετυγχάνετε τῷ γεραρῷ ἐκείνῳ τῶν καλῶν εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν εἰσηγητῇ (α). Ἀλλὰ πρὸς τῇ ἐκ τῶν εἰρημένων ἔργων εὐδοκίμηται τοῦ ἀνδρὸς μὴ παραλίπωμεν μηδὲ τὴν πολλοῦ λόγου ἀξίαν συγγραφὴν ἣν ἐν Ἑρμουπόλει ἐφιλοπόνησε καὶ ἐδημοσίευσε (1835), τὴν διὰ τοὺς πρωτοπείρους, λέγω, παῖδας Γραμματικὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μετὰ παραλληλισμοῦ πρὸς τὴν σημερινὴν γλῶσσαν, συγγραφεὴν πολλάκις ἐκτοτε μετατυπώσαν. Ὁ Βάμβας, γνωρίζων ὡς φιλόσοφος τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος καὶ τὰ κατάλληλα τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ μέτα, ἀφελὼν τῆς Γραμματικῆς πολλὰς ἀκάνθας καὶ τριβόλους, κατέστησεν εἰς τὰ τρυφερά παιδία ἁλυσιν καὶ τερπνὰ τὰ πρῶτα γραμματικὰ βήματα. Ἀλλ' ὁ φιλόπατρις Βάμβας οὐδέποτε ἐπρέσβευσε τὸ,

ὡς πατὴρ οὐ γὰρ πατρίδ' ἢ βίσκευσεν γῆ (β).

Ὅθεν, εἶπερ τις καὶ ἄλλος, θυρότατα ἔσπευε τὴν τῶν Χίων διασποράν, τὴν διὰ τὸν ἄδικον ἀπὸ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος διαμελισμὸν τῆς πρώτης εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας θύματος προσνεχθεῖσιν Χίων διασποράν, δι' ἣν τὰ ἀριστα τῶν τέκνων τῇ χόρῳ ἐκείνῃ, κατὰ Ἰσοκράτην εἶπεν (γ), ἀνθρώπων τε καὶ ἀλλόφωνοι πάντες τὴν αἰκονομένην περιέειπε. Διὰ ταῦτα ἐσκέφθη πολλάκις μετ' ἄλλων συμπολιτῶν περὶ τῆς εἰς τὸ αὐτὸ τοῦ Χιακοῦ λαοῦ ἀποκαταστάσεως, ὅπερ καὶ ὁ αἰετὶς αὐτοῦ φίλος Κοραΐς καὶ ἐπόθει, καὶ δημοτικὰ συνεζούλευσε (δ). καὶ πολλὰς ἦν λέγων καὶ πράττων ὑπὲρ τοῦ ἐν Πειρικεῖ συναικισμοῦ, πεποιθὼς, ὅτι, ἂν οἱ Χῖοι καὶ ἐπὶ δουλείᾳ τοσοῦτον ὑδαμιμόνουν διὰ τῆς φρονίμου τῶν ἐπιστοπῶν διοικήσεως, πόσον ἄρα εὐδαιμονέστεροι δὲν ἦσαν εἶσθαι ἐν ἐλευθέρῳ κρείττει συνωκισμένοι καὶ συμπολιτευόμενοι. Ἀλλ' ὁ φιλόπατρις οὗτος σκοπὸς δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἐξέσπιν· διότι ὁ μεταναστεύων Χιακὸς λαὸς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν Ἑρμουπόλει ἰδρυμένος, ἐκτὸς τοῦ εἰλημένου καὶ τοῦ πρὸς ἐμπορίαν εὐθέτου τῆς Ἑρμουπόλεως προὔκειτο καὶ μεγάλα κεφάλαια, ἥδη εἰς οἰκοδομὰς προκαταβέβλημένα, ν' ἀρήσῃ. Διὰ ταῦτα ὁ μὲν σκοπὸς ἐμεινεν ἀτέλεστος, ἀλλ' ὁ Βάμβας δὲν ἐμελλε νὰ παραμείνῃ ἐν Ἑρμουπόλει.

Διότι ἡ τῆς πρωτοθαβμίου καὶ δευτεροθαβμίου ἐκπαιδεύσεως εὐχάριστος ἦν ἐν Ἑλλάδι κατάστασις ἀπήτησε καὶ τὴν ἐπίθεσιν τῆς κορωνίδος εἰς τὸ σύστημα τῆς ἐν Ἑλλάδι δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καθιδρύσῃ λοιπὸν ἐν ταῖς πόλιν καὶ πόλιν καὶ πόλιν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ λόγοις Ἀθηναῖς καὶ τὸ ἱερὸν τῶν μυστῶν ἀνάκτορον, τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον, εἰς ὃ ταχθέντες οἱ διὰ τὰ λαμπρότερα ἐπιστημονικὰ φῶτα διαπρέποντες τοῦ ἀνεγερθέντος ἔθνους φωστήρες ἐμελλον νὰ φωτίζωσι τὰς ἀπανταχόθεν Ἑλληνικάς

ψυχάς. Ὁ Βάμβας, ἀπὸ πολλοῦ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ διαλάμπων ἐπὶ σοφίᾳ, πῶς ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἐκτὸς τῆς φωτοχέυμενος ταύτης κοινῆς τῶν νέων Ἑλληνικῶν φώτων ἐτίας; Μετέβη λοιπὸν καὶ ὁ Βάμβας εἰς Ἀθήνας λαμπρὸς φωστήρ, ἐνθα διετέλεσε ἀφθονον τὸ φῶς τῆς φιλοσοφίας διαχέων μέχρι τοῦ παρελθόντος Ἰαννουαρίου ὅτε, κατὰ θεῖον βούλην ἐξέλειπεν ἐκ τοῦ κόσμου, ἵνα διὰ λαμπρότερης αἴγλης εἰς ἕτερον αἰετὶς κόσμον διαλήμπῃ.

Ἦν δὲ τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιόδῳ ὅπου καταβάνη, Ἀναμνήσας πολὺ κρείττων ἑαυτοῦ καὶ τῆς πατρὸς χορείας τῶν σοφῶν, μετ' ὧν συνεκατέχευε, ζῆλος. Ὁ Βάμβας, νῦν θετικὸς, καὶ διὰ θετικῶν ἐπιστῆμης ἐπιστημῶν μαρρωεῖς, ἐδίδασκεν ἐκ προτιμίας, κατὰ τοὺς παρὰ Γαλάταις καὶ Σκώτοις ἐμπειρώτερον φιλοσοφῶντας, φιλοσοφίαν μᾶλλον θετικὴν καὶ μᾶλλον τῇ ἀνθρώπινῃ διανοίᾳ προσπελατήν, παρὰ τὴν εἰς τὰ νέφη τῶν μεταφυσικῶν κατὰ τοῦ Γερμανοῦς θεωρίων ἀνιπταμένην. Διὰ δὲ τὴν ταύτην τοῦ πνεύματος μαρρωσιν καὶ ἐκ πάσης ἐπιστῆμης τὰ θετικώτερα καὶ πρακτικώτερα ἐφαρμογὰν ἔχοντα προαιρούμενος, ἀπέφευγε τὰς διὰ τὸ ἴδιον ἐπαγωγὰς θεωρίας καὶ ὑποθέσεις, ὡς μάλιστα τῶν τῶν,

Ὁ γρήγορ' εἶδός, οὐχ' ὁ πόλλ' αἰετὶς, σοφός (α).

Καὶ ὅμως διὰ τῆς θετικώτερας καὶ εὐληπτοτέρας ταύτης φιλοσοφίας, ἐκτιθεμένης διὰ φιλοσοφικῆς μεθόδου, λίαν ἐμάρωσε τὸν νοῦν τῆς τὰ αὐτοῦ μαθήματα ἀκροατήριος νεολαίας, ὅπως διέπλεσε καὶ τὴν βούλησιν καὶ ὥρυνε καὶ τὴν τοῦ καλοῦ αἰσθησιν καὶ δι' ὧν χάριν τῆς αὐτῆς νεολαίας ἀνέλαθε ὁ ἄλλων ἀξιολόγων μαθημάτων, τῶν μὲν, τῶν ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς μένους πρακτικοῦ τῆς φιλοσοφίας, σωώτατα ταῦτα ὑπομνηματίζων, καὶ πάντοτε τὰ τῆς ἀρχαίας σοφίας πρὸς τὴν νεωτέραν ἀνταξιαζόμενος· τοῦ δὲ, ῥητορικῆς συστηματικώτερας μετὰ πραγματείας περὶ τοῦ καλοῦ, ἐφαρμοζόμενος τὰς θεωρίας ἐπὶ τῶν ἀθανάτων ῥητορικῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀληθὲς φιλόσοφος πρὸς τὸ ἀληθές, πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ πρὸς τὸ καλὸν ἐθεώρει πεπλοσμένον τὸν ἄνθρωπον, καὶ πρὸς ταῦτα ἐκ παιδὸς ἐσπευδε, καὶ πρὸς τὴν τούτων πραγματοποιήσιν τὰ ἀνωτέρω μαθήματα ἐδίδασκε, καὶ τὸν ὑπὲρ τούτων ἑαυτοῦ ἐνθουσιασμόν τοῖς ἰδίοις ὁμιληταῖς μετεδίδου. Σπάνιοι οἱ καθηγηταὶ οἱ ἐμποιοῦντες ἅπερ ὁ Βάμβας ἐνεποίει τοῖς ὁμιληταῖς αὐτοῦ αἰσθήματα, καὶ σπάνιοι οἱ ἐπενεργούντες ἐπὶ τοῦ ἥθους αὐτῶν οὕτω σωτήριον ἠθικὴν ἐπενέργειαν. Ἐπικαλοῦμαι πρὸς τοῦτο τὴν ὁμώρωναν μαρτυρίαν τῶν πολλοῦ ὑπ' αὐτοῦ διδασκόντων. Οὐ μόνον δ' ἐν τούτοις τοιοῦτος ἦτο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν καθηγητῶν διέπρεπεν. Ἐνθυμούνται οἱ σοφοὶ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὰς πανεπιστημιακὰς ἀρχὰς τοῦ Κοσμήτορος καὶ τοῦ Πρυτάνεως διέποντος τοῦ Βάμβας, πόσον ἀξιοπρεπῆ καὶ

(α) Βλέπε Ν. Πανδώρας φυλλάδιον ΠΒ.

(β) Εὐριπίδης, Ἀποσπάσμα Φαίθου, παρὰ Στοδ.

(γ) Ἰσοκράτης, Πλαταικ. § 8. ἐκδ. Κορ.

(δ) Ἀνακρ. Τ. Γ. Προλεγ. σελ. 6.

(α) Αἰσχ. Ἰλ. παρὰ Στοδ.

σεβαστὰ ὑπάρχον ἐν αὐτῷ τὰ ἀξιώματα. Ἀξίον δὲ μνείας τοῦ ἀνδρὸς εἶναι, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ἀναιμάρκτως ἐνεργηθείσης ἐν Ἑλλάδι μεταπολιτεύσεως τῆς Γ'. Σεπτεμβρίου, διορισθεὶς μέλος ἐπιτροπῆς πρὸς συντάξιν καταστατικοῦ τῆς Ἐκκλησίας νομοσχεδίου, καὶ μετ' ἀνδρῶν ἐντρίβων εἰς τῆς ἐκκλησίας συζητῶν, διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλην περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ γνῶσιν καὶ τὴν βαθεῖαν σύνεσιν ἐν ταῖς συναδελφικοῖς αὐτοῦ. Ὡς δὲ συγγραφεὺς ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τοῦ βίου αὐτοῦ ὁποῖός τις ὑπῆρξε; Πολὺ ἑαυτοῦ γονιμώτερος. Διότι ἐν Ἀθήναις, ἐπεξεργασάμενος ἐξέδωκε διάφορα μὲν νέκ, διάφορα δὲ νέων ἐκδόσεων συγγράμματα, μαρτυροῦντα καὶ τὴν ποικίλην τοῦ ἀνδρὸς παιδείαν, καὶ τὴν ἀκάματον φιλοπονίαν, καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τῆς νεολαίας διακαῆ ζῆλον, καὶ τὴν ἄκραν τοῦ καλοῦ συναίσθησιν. Ἐν Ἀθήναις εἶδον τὸ φῶς τὰ Στοιχεῖα ἧς ἐδίδασκε φιλοσοφίας κατὰ τὸν φίλον τῶν Ἑλλήνων καὶ φίλον τοῦ Κοραῆ θυρωτὸν (1838) ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ μετὰ πολλῶν καὶ ἀξιολόγων βελτιώσεων δευτέρα ἐκδοσις τῆς Ῥητορικῆς αὐτοῦ (1841)· ἀμφότερα χάριν τῶν ὑπ' αὐτοῦ διδασκομένων φοιτητῶν ἐν Ἀθήναις ἐγένετο καὶ ἡ δευτέρα ἐκδοσις τῆς Ἠθικῆς αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θεωρητικώτερον μετερρύθμημένη (1845)· καὶ ἡ τρίτη ἐκδοσις τοῦ Τεχνολογικοῦ, λίαν πεπλουτισμένη (1846)· καὶ ἡ δευτέρα τοῦ Συντακτικοῦ ἐπὶ τὸ βέλτιον μετεσκευασμένη (1846)· καὶ αἱ μετὰ τρία ἔτη (1849) ἀξιολόγοι εἰς τοὺς ἀρίστους λόγους τοῦ Δημοσθένους σημειώσεις. Νεώτατα δὲ πάντων τὰ δύο ἐγχειρίδια, τὸ μὲν, τῆς τοῦ ἱεροῦ Ἀμβωνος Ῥητορικῆς (1851)· τὸ δὲ, τῆς Ἠθικῆς μετὰ ἐπιμέτρου περὶ ἀναλυτικῆς καὶ συνθετικῆς μεθόδου (1853). Δὲν ἀναφέρω ἐνταῦθα τοὺς παμπόλλους εὐφραδεστάτους λόγους τοῦ ἀνδρὸς, ἐκτετυπωμένους τε καὶ μὴ, πλήρεις ὄντας, ἀξιολόγων ἰδεῶν καὶ γενναίων αἰσθημάτων, ὧν εὐχῆς ἔργον εἶναι νὰ ληφθῇ πρόνοια, ἵνα γένηται πλήρης συλλογὴ. Οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων τοῦ ἀνδρὸς ἔργων, καὶ μάλιστα τὴν ψυχὴν ἐκείνου γνώριμον ποιούντων. Ποῦ χρόνος ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἵνα προσηκόντως ἐκτιμήσῃ τις τὰ πολλὰ ταῦτα καὶ καλὰ συγγράμματα; Καθόλου δὲ ῥητέον, ὅτι ἅπαντα, καλὰ διδακτικά, εἶναι γεγραμμένα σύντομα, σαφῆ καὶ εὐμέθοδα, δι' ἃ πλεονεκτήματα τοὺς τε διδασκόμενους καὶ τοὺς ἀναγνόντας μεγάλως ὠφέλησαν, καὶ ἐπὶ πολὺν εἰσέτι χρόνον θέλουσιν ὠφελεῖ. Ἀλλὰ, παρὰ πάντα τὸν βίον διδάσκων, πῶς τοσαῦτα ἐξεκόνθη συγγράμματα, ὅσα ἐκ τῶν συγχρόνων μόνοι οἱ πολυγραφώτατοι Κοραῆς, Κούμας, Οἰκονόμος, Βαρδαλάχος καὶ Δούκας; Οὐκ ἄλλως, ἢ διὰ τῆς μεγίστης φειδοῦς τοῦ χρόνου, διὰ τῆς παραδειγματικῆς φιλοπονίας, καὶ διὰ τῆς ἐν ταῖς μελέταις ἀπαραβάτου τάξεως. Ἀλλ' ἴσως ἐνίοι τῶν προχείρως πάντα κατακρινόντων θέλουσι παρατηρήσει ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Βάμβας συνηρανίζετο καὶ μετέφραζεν. Ἀλλὰ τίς τῶν παρ' ἡμῖν οὔτε μεταφράζει, οὔτε συνηρανίζεται; Τίνος τὰ διανοητικά προϊόντα εἶναι πρωτότυπα; Εἶθε καὶ ἄλλοι, ὡς ὁ Βάμβας, μετέφραζον καὶ συνηρανίζοντο! Δὲν ἀρ-

νοῦμαι, ὅτι μεζῶν ἐπεξεργασία ἤθελε καταστήσει τὰ φιλολογικὰ τοῦ ἀνδρὸς ἔργα τελειότερα· ἀλλ' ὁ Βάμβας, μετέφραζον καὶ συνηρανίζοντο! Δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι μεζῶν ἐπεξεργασία ἤθελε καταστήσει τὰ φιλολογικὰ τοῦ ἀνδρὸς ἔργα τελειότερα· ἀλλ' ὁ Βάμβας καὶ συγγράφων, καὶ διδασκων, καὶ λέγων, καὶ πράττων ἀπέστρεψε πάντοτε εἰς τὴν τῆς νεολαίας ἀνάγκην καὶ εἰς τὴν τοῦ ἔθνους ὠφέλειαν.

Τοῦ ἔθνους ἡ ὠφέλεια καὶ ἡ δόξα ἦτο τὸ σταθερὸν σημεῖον, εἰς ὃ ἀτενῶς παρὰ πάντα τὸν βίον προσεΐχε, καὶ πρὸς ταῦτα πᾶσαν αὐτοῦ πρᾶξιν ἀπεύθυνε, καὶ τούτων καὶ ἡ ἐν τῇ φαντασίᾳ παράτασις οὕτω δεινὸν ἐνέβαλλε τῷ ἀνδρὶ ἐνθουσιασμόν, ὥστε οὐ μόνον ὑψηλὰ ῥήματα ζεούσης φιλοπατρίας ἠκούσθησαν πολλάκις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ προερχόμενα, οὐδὲ μόνον δάκρυα βαθείας συναισθήσεως ὠφθησαν κατὰ τῶν παρειῶν αὐτοῦ ῥέοντα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν ὅλων ἐκείνῳ τοῦ ἔθνους ἀγῶνι παρὰβόλως ἐκινδύνευσε, καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν μεθωρίων ἐπαρχίῳ κινήσει ἐράνη ἑαυτοῦ νεώτερος. Οὕτω σφόδρα φιλόπατρις ὁ ἀνὴρ! Τί δὲ, μόνον φιλόπατρις ἦτο; Πολλὰ καὶ ἄλλαι κοινωνικαὶ καὶ προσωπικαὶ ἀρεταὶ τοῦ Βάμβας τὸ πρόσωπον κατηγλαΐζον, οὐδεμία δὲ κακία οὐδὲν οὐδέποτε τῶν ἐκείνου ἔργων ἡμαύρωσεν. Ἀλλὰ ποία τῶν αὐτοῦ ἀρετῶν πρώτην, ποίαν δ' ὑστάτην καταλέξω;

Ἰδαν εἰς πολὺδένδρον ἀνὴρ ὑλατόμας ἐθνῶν.

Παπταίνει, παρεόντος ἄδην πόθεν ἄρξεται ἔργῳ (α).

Τίς παρὰ τὸν Βάμβαν φιλανθρωπότερος, καὶ πρὸς τὰ δεινὰ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος συμπαθέστερος; Ἡ πόθεν τὸ συνεχῶς ἐκδηλωθὲν πᾶν φιλελεύθερον τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τὸ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν τοῦ ἀνθρώπου δικαίων τῆς συνηγορίας ἐνθερμον; Τίς παρὰ τὸν Βάμβαν πρὸς τοὺς οἰκείους εὐσεβέστερος; ὅστις καὶ ζῶν αὐτῶν ἐπεμελεῖτο, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν μεγάλην πρόνοιαν ἐποίησατο; Τίς πρὸς τοὺς ἄλλους δικαιοτέρος καὶ τοῦ ἐκάστῳ προσήκοντος μᾶλλον ἀπονεμητικός; Τίς πρὸς τοὺς φίλους εἰλικρινέστερος καὶ τῆς ἀληθείας γενναϊότερος φίλος; Ὁ Βάμβας, ἐκ νεότητος γινὼς ἑαυτὸν, πολὺ ἀπεΐχε πάσης ματαιότητος καὶ ἀλαζονικῆς ἐπιδείξεως, αἰετοῦ ἑαυτὸν ἄνευ φιλαυτίας λίαν αὐστηρῶς ἐξετάζων καὶ μετριοφρονέστατα ἐκτιμῶν. Ἀλλὰ καὶ σφόδρα περισκεμμένος ἐφαίνετο εἰς τὰς περὶ προσώπων ἢ πραγμάτων κρίσεις. Ὡς δὲ πάντα τὸν βίον προαιρούμενος πρὸς ἀρετὴν ὁ ἀρμόζων, διετέλει προσέχων ἑαυτῷ καὶ ἐξετάζων, ὡς ἀληθὲς φιλόσοφος, ἑαυτὸν.

Πῇ παρέδην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη (β);

Διὸ καὶ ἐν μέσῳ τῆς πολυθυρόδου πρωτεύουσας ἐξῆ μεμονωμένος, περὶ τὰς ἰδίας σκέψεις καὶ μελέτας ἀσχολούμενος, νομίζων ὀρθῶς σοφὸν χρῆμα τὸ τῆς ἡσυχίας πρὸς τ' ἄλλα καὶ εἰς ἐπιστήμην καὶ φρονήσεως μελέτην (γ), καὶ ἀποφεύγων τὰς ἀπαδούσας

(α) Θεοκρ. Εἰδὼλ. ΙΖ'. 9—10.

(β) Πυθαγ. Χρυσ. Ἐπ. 42.

(γ) Πλουτάρχ. Ἠθικ. Ἀποσπασμ. ΣΙΧ.

εἰς τὸ διπλοῦν ὃ ἔφερεν ἱερὸν ἐπάγγελμα τοῦ κληρικοῦ καὶ τοῦ διδασκάλου συστάσεις ἐταιριῶν καὶ συνόδους, ἵνα μὴ εἰς τὰς ὑπερβολὰς συμπαρασύρῃται. Διὰ δὲ τὴν εὐλάβειαν ταύτην καὶ τοῖς νόμοις εὐπειθέστατος, καὶ τῆς τάξεως φίλος ἀείποτε ἐδείχθη, ὡς ἐκ βαθύτερας τῶν πραγμάτων ἐξετάσεως σχηματίσας τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ πρόοδος τῆς Ἑλλάδος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τάξεως καὶ τῆς ἡσυχίας. Ἄλλως δὲ τοσοῦτον εὐγενὴς ἦτο τοὺς τρόπους καὶ κόσμιος τὴν συμπεριφορὰν, καὶ τοσοῦτον εὐέντεκτος πρὸς πάντας καὶ εὐπροσήγορος, ὥστε ὀλίγοι ἄνθρωποι εἶχον τοσοῦτον ἀγαπητὸν τοῖς πᾶσιν ἦθος, ὅποιον πάντας μὲν νὰ ποιῇται φίλους, οὐδένα δὲ ἐχθρόν. Ἀλλὰ πασῶν τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρὸς προεξήρχεν ἡ ἀληθὴς κατὰ Χριστὸν εὐσέβεια, πηγὴ οὖσα καὶ τῆς ἀκραδάντου πίστεως εἰς τὴν διέπουσιν τὰ πάντα Πρόνοιαν ἐκ δὲ τῆς ἐξόχου ταύτης ἀρετῆς ὁρμώμενος οὐ μόνον εἰς τῶν Γραφῶν τὴν μελέτην ἐπὶ πολὺ ἐνέκυψεν, ἐνοικίσας εἰς ἑαυτὸν πλουσίως ἐν πάσῃ σοφίᾳ τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν οὐρανοδόμονα Παῦλον (α), ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἑαυτὸν ἀληθοῦς εὐσεβείας καὶ Χριστιανικῆς ἠθικῆς παράδειγμα παρείχε. Τοιαύτας δ' ἀρετὰς ἀσκῶν εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν νέων διάπλασιν οὐχ ἥττον, ἢ διὰ τῆς διδασκαλίας, ἐπενήργει καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος. Καὶ τοιοῦτος ὁ Βάμβας ἐν διανοήμασιν, ἐν λόγοις καὶ ἐν ἐπιτηδεύμασι!

Ποία λοιπὸν εὐγνωμοσύνη καὶ τιμὴ ὀφείλεται πρὸς ἄνδρα, ὅστις ὑπὲρ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα οὕτω καρποφόρως τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν ἐδίδασκε; καὶ οὐ μόνον ἐδίδασκεν, ἀλλ' ἅμα διδάσκων καὶ τοσαῦτα πρὸς φωτισμὸν αὐτῆς συνέγραψεν; οὐδὲ μόνον τοσαῦτα πρὸς φωτισμὸν αὐτῆς συνέγραψεν, ἀλλὰ καὶ διδάσκων καὶ συγγράφων προεγύμνασε τοσοῦτους ἀθλητὰς εἰς τὸν τῆς ἐθνεγερείας ἡμῶν ἀγῶνα; καὶ ἔτι μᾶλλον καὶ αὐτὸς τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου συμμετέσχε, καὶ μετὰ τὸν ἀγῶνα πάλιν ἐξηκολούησε μέχρι τῶν τελευταίων τοῦ βίου αὐτοῦ στιγμῶν ὑπὲρ τῆς λογικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τοῦ ἔθνους ἀνενδότως συνεργῶν; Ἀκόμη δὲν συνεπληρώθησαν τριάκοντα καὶ πέντε ἔτη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ φιλτάτη πατρίς ἡμῶν ἐστέναζεν ὑπὸ βαρείας ἀλύσει καὶ πᾶν κοινωνικὸν ἀγαθὸν ἐστερεῖτο; τίνες συνέτριψαν τὰς ἀλύσεις ταύτας, καὶ ἐγένοντο αὐτῇ καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν αἱ τιοι; Ὁμολογουμένως οἱ στρατιωτικοὶ καὶ οἱ λόγιοι· ἀλλ' οἱ μὲν στρατιωτικοὶ εἶναι ἡ χεὶρ ἡ ἐργασαμένη, οἱ δὲ λόγιοι ὁ νοῦς ὁ προοιουλεύσας καὶ ὁ ὁδηγῆτας· ὥστε οὗτοι ἀνώτεροι καὶ τιμιώτεροι. Ἄν δὲ οἱ στρατιωτικοὶ μεγάλων ἀμοιβῶν ἠξιώθησαν, ὡς ἦτο δίκαιον, ποῖα ἄλλα δὲν ὀφείλονται ἄρα γε εἰς τοὺς διακεκριμένους λογίους τοῦ ἔθνους, ἐπιζωντάς τε καὶ τελευτήσαντας, ὅσοι ἐν πυκνῷ ζόφῳ ἀμαθείας καὶ ἐν βαρείᾳ τυραννίδι τὴν τοῦ ἔθνους ἀνάστασιν διανοηθέντες, καὶ μετὰ μόχθων κτησάμενοι καὶ διαδόντες τοῖς ὁμογενέσι τὰ φῶτα, ἐδείξαν αὐ-

τοῖς τὴν ὁδὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας, ἐχειραγώγησαν μέχρι τῆς ἐπὶ ταῦτα ἀφίξεως, καὶ δὲν ἀφῆκαν, ἀλλὰ συμπαρέμειναν καθοδηγοῦντες πρὸς τὴν αὐξήσιν τῶν ἀγαθῶν τούτων διὰ τῆς προαγωγῆς τῆς ἐθνικῆς παιδείας, καὶ τῆς ἐπὶ τὸ Ἑλληνικώτερον τῶν ἡθῶν ἀναπλάσεως, ἐξ ὧν μόνων προσδοᾶται ἡ εὐκταία ἀποκατάστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου; Ναί, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ὀνειροπολεῖ, ἀλλὰ βεβαίως γίνεται τῆς τελειότερας ταύτης καταστάσεως ἐγγύτερον· διόδος δὲ καὶ γέφυρα πρὸς αὐτὴν ἐχρησίμευσαν οἱ τότε πρωτεύοντες διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους, Βάμβας τε καὶ οἱ κατὰ τὸν Βάμβαν, ἄνδρες ἄξιοι τῶ ὄντι τῶν καθ' ἑαυτοὺς χρόνων. Δικαίως ἄρα πρὸς ταῖς ἀπὸ τοῦ ἔθνους καὶ ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὸν ἄνδρα τιμαῖς, καὶ ἡ ἱστορία τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς φιλολογίας, καὶ ἡ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ, τῶν τροπαίων, καὶ τῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν, θέλουσιν ἀφιερῶσαι καλὰς τινὰς σελίδας εἰς τιμὴν τοῦ Βάμβας. Οὐδ' εἶναι δυνατόν ἀγνωμονέστερον νὰ κρίνωσι περὶ τοῦ Βάμβας, ὅποτε ὁ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος σοφώτατος καὶ ἐναρετώτατος ἄνθρωπος, ὁ ἀοίδιμος Κοραΐς, σοφὸν διδάσκαλον ὀνομάσας τὸν ἀοίδιμον Βάμβαν, λέγει αὐταῖς λέξεσιν, ὅτι ὁ Βάμβας ἦτο « καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Γυμνασίου (τῆς Χίου) πάλιν εἰς ἐκ τῶν ἀγωνισαμένων ὑπὲρ ἐλευθερίας μετὰ τὰ ὅπλα τοῦ λόγου, αὐτὸς ὁ πρῶτος. Εἰς τὴν Πελοπόννησον εὐρισκόμενος ὑπεσχέθη νὰ ἀναδεχθῇ τὸν ὁργανισμόν ἐθνικῆς σχολῆς, νὰ συνάξῃ διδασκάλους καὶ συναγωνιστὰς ἀρκούμενος εἰς μόνον τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα καὶ μόνος αὐτὸς ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ τοιαύτην ὑπόσχεσιν (α). » Ἀφ' οὗ τοιαύτην κρίσιν ὁ Κοραΐς περὶ τοῦ Βάμβας ἐξήνεγκε, τίς ἐν τοῖς ἐμοῖς λόγοις ὑπερβολὴ δύναται νὰ ὑπάρχῃ;

Φίλοι ἀκροαταί, ἡ εἰκὼν ἐπεραιώθη· ἂν ἡ γραφὴ δὲν ἐφύλαξε συμμετρίας, ἂν ἀπέτυχε περὶ τὸν χρωματισμὸν, παρέστησεν ὁμοῦς ὁμοιότητος, ἐξ ὧν ἀναγνωρίζεται, νομίζω, τὸ πρωτότυπον. Ἀποβλέψατε εἰς τὸ σύνολον· τί φαίνεται; Εἰκὼν ψυχῆς μεγαλόφρονος καὶ μεγαλουργοῦ διὰ τὸν ἔρωτα τῆς ἀληθείας, διὰ τὸ κοινωνικὸν τῆς προαιρέσεως καὶ τοῦ βίου, διὰ τὸν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ἐνθουσιασμόν. Ρίψατε βλέμμα καὶ εἰς τὰ καθέκαστα· τί βλέπετε, Παῖδα ἐν γενικῇ τοῦ ἔθνους ἀμαθείᾳ ἐπὶ τῇ φιλομαθείᾳ μεταξὺ τῶν ὁμηλικῶν διακρινόμενον νέον ὑπὲρ τῆς τελειότερας παιδεύσεως πρὸς δυσμενῆ τύχην ἰσχυρῶς ἀντιπαλαίοντα· ἄνδρα κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν μακρὰς ὁδοὺς πορευόμενον, ἵνα φωτισθῇ αὐτός, φωτίσῃ δ' ἔπειτα καὶ τὸ ἴδιον ἔθνος· δι' ἀτρύτων πόνων φωτισθέντα, καὶ ἑαυτὸν ἔπειτα τάξαντα εἰς τοὺς συγχρόνους λογίους, οἵτινες διδασκαλίᾳ καὶ συγγραφῇ ἐφώτιζον τοὺς υἱοὺς τῆς δεσμίας Ἑλλάδος, καὶ παρεσκεύαζον εἰς διάρρηξιν τῶν δεσμῶν αὐτῆς· καὶ οἵτινες, ὡς ἤχησεν ἡ σάλπιγξ τῆς ἐλευθερίας, πρῶτοι εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος κινδύνους ἐπήδησαν, γενναίως αὐτὴν ὑπερήσπισαν, καὶ εἰς τὴν εὐόδωσιν τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς τὰ μέγιστα συνεβάλοντο.

Παρατηρήσατε, πόσον εύκλεως ὁ Βάμβας τὸν τῆς ἐθνεγεροσύνης ἀγῶνα ἠγωνίστατο· εἶδετε, ὅτι δὲν ἀπεχώρησεν, εἰμὴ ὅτε δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύτῃ· εἶδετε δὲ, ὅτι καὶ ἀποχωρήσας ὠφέλει τὴν Ἑλλάδα, καὶ κόσμος αὐτῇ παρὰ τοῖς γείτοσιν ἐγένετο· οὐδὲ διέφυγεν ὑμᾶς, ὅτι ἐπανῆλθεν ἐγκαίρως, ὅπως διὰ νέας διδασκαλίας καὶ συγγραφῆς, διὰ τοῦ ἰδίου ζήλου, διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος, καὶ ἐν Ἑρμοπούλει καὶ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ διαπλάσῃ καὶ ἐτέραν νεολαίαν ἱκανὴν νὰ προαγάγῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τὴν φίλην πατρίδα. Ἰδοὺ τὸ σύνολον, ἰδοὺ τὰ μέρη τῆς εἰκόνης τοῦ Βάμβας!

Νέοι φιλομαεῖς τῆς Ἑρμοπούλεως καὶ τῆς Ἑλλάδος, ὁ κοινωφελὴς ἀνὴρ καὶ ζῶν καὶ τελευτήσας εἶναι ἄξιος τῆς κοινῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῶν δημοσίων ἐπαίνων καὶ τιμῶν. Ὁρέγεσθε νὰ παραδοῖτῃ καὶ τὸ ὑμέτερον ὄνομα εἰς τῶν νῦν καὶ τῶν ἐρχομένων γενεῶν τὰς εὐλογίας καὶ τιμὰς; προσπαθήσατε νὰ παρασκευάσῃτε ὑμᾶς αὐτοὺς ἱκανοὺς εἰς τὸ νὰ χρησιμεύσῃτε ποτε τοῖς ὁμογενέσι καὶ τῇ πατρίδι. Πρὸς οἷς καὶ ἐλάττην ἀναγινώσκετε τῶν προγόνων κοινωφελούς σοφίας καὶ ἀρετῆς ἔργοις, καὶ βλέπετε ἐν ταῖς ἀθανάτοις τῶν πάλαι πατέρων ἡμῶν συγγραφαῖς καλοῖς παραδείγμασιν, ἔχετε ὑπ' ὄψιν ὡς μάλιστα συντελεστικὴν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Βάμβας. Θερμάνθητε τῷ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζήλῳ τοῦ Βάμβας· μιμήθητε αὐτοῦ τὴν περὶ τὰς μαθήσεις φιλοποनीαν καὶ τὴν περὶ τὰς μελέτας τάξιν, καὶ ταχέως θέλετε λαμπρύνει τὴν διάνοιαν διὰ πολλῶν καὶ καλῶν γνώσεων. Λάβετε τοῦ Βάμβας τὸν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ ζήλον μιμήθητε τὸ εὐτεδὲς ἐκείνου ἥθος, τὸ φιλάνθρωπον, τὸ φρόνιμον καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς, καὶ μάλιστα τὴν φιλοπατρίαν, καὶ θέλετε ἀνακαθάρει τὴν καρδίαν παντὸς ταπεινοῦ αἰσθηματος, καὶ κοσμήσει τὴν ψυχὴν διὰ φιλοκαλίας, καὶ διαπρέψει ποτὲ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἐν τῇ ἐπιπόνῳ μὲν καὶ βραδέως, ἀλλὰ βεβαίως προδευούτῃ ριζτάτῃ ἡμῶν Ἑλλάδι, ἅξια τὰ τροφεῖα καὶ ὑμεῖς ταύτῃ ἀποδιδόντες, ὡς ὁ ἦδη βαρὺ πένθος αὐτῇ καταλιπὼν Βάμβας. Ἄν εἴ ὑμῶν; ὦ νέοι, τῶν ἐκπαιδευομένων δὲν ἀναφανώσιν οἱ ἐπαξίως τοῦ; ἐκλείποντας τούτους ἄνδρας διαδεξόμενοι, τίς θέλει παρηγορήσει τὴν πενθοῦσαν πατρίδα; Ἰμῶν ῥαθυμούντων καὶ ἀναθαλλόντων, ὦ φίλοι παῖδες, ὁ χρόνος παρέρχεται, καὶ ἀπαίδευτοι καὶ ἀνάγωγοι βεβαίως οὔτε ὑμῖν αὐτοῖς, οὔτε τῇ πατρίδι δύνασθε νὰ χρησιμεύσῃτε. Μὴ, δι' ἀγάπην τῆς πατρίδος, μὴ ἀνάσχησθε νὰ φανῇτε ἀνάξιοι τῶν ὑπαρχόντων ὑμῖν καὶ παρὰ τῆς Σ. Κυβερνήσεως καὶ παρὰ τοῦ φιλοκάλου Δήμου Ἑρμοπούλεως πολλῶν μέσων προόδου· μὴ προδῶτε εὐτυχίαν, ὁποῖαν πολλὰὶ πρὸ ὑμῶν γενεαὶ εἰς μάτην ἐπόθουν. Ἡ φωνὴ μου εἶναι φωνὴ τῆς πατρίδος ἐξορκιζούσης ὑμᾶς, ὥστε νὰ μὴ θελήσῃτε ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν πατρίδα ν' ἀδικήσῃτε· ἡ φωνὴ μου εἶναι ἀπαίτησις δικαία τῆς πατρίδος καὶ τῶν πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τῆς πατρίδος μοχθησάντων λογίων. Αὐτὴ ἡ μακαρία τοῦ Βάμβας ψυχὴ, ὅσα ποτὲ ἐν σώματι καὶ ἄλλοθι καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ

τούτου βήματος ἔλεγε πρὸς τοὺς νέους τῆς Ἑλλάδος, προτρέπων εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἰδίου λογικοῦ, νομίζατε, ὅτι καὶ νῦν ἀοράτως παρισταμένη ἀπειθύνει τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀκούσατε, τί λέγει ὁ Βάμβας· «ὦ νέοι τῆς Ἑλλάδος, α ἡ νεανικὴ αὕτη ἡλικία σας εἶναι ὁ πολύτιμος χρόνος τοῦ σταδίου τῶν πλέων ἐνδόξων ἀγώνων σας· ἀπὸ τούτους βέβαια θέλει προέλθειν ἢ μετὰ ταῦτα παντοτεινὴ δόξα καὶ εὐτυχία σας. Δὲν ἐγεννήθητε ὑποκάτω εἰς οὐρανὸν ὁμιχλώδη καὶ ζοφερόν, διὰ νὰ παραπονῆσθε φυσικὴν βαρύνουσαν· οὗτος εἶναι πάντοτε ὁ γλυκύτατος οὐρανὸς τῆς Ἑλλάδος. Δὲν πατεῖτε ἐπάνω εἰς γῆν, ἐμπεριλαμβάνουσιν λείψανα καὶ μνήματα προγόνων βαρβάρων καὶ φαύλων· ὑποκάτω εἰς τὰ βήματά σας εἶναι ἀκόμη ἡ κόνις τῶν ἐνδόξων προγόνων σας. Ἐχετε εἰς ὑπόληψιν τὸν ἑαυτὸν σας· τιμᾶτε τὸ λογικόν, ἐπιμελεῖσθε τὴν τελειοποίησιν αὐτοῦ, καὶ θέλετε εἶσθαι πάντοτε εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεόν, εὐτυχεῖς εἰς τὸν ἑαυτὸν σας, καὶ ἐνδοξοεῖς τοὺς συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρους Σας (α). »

ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ.

—ο—

Μεταξὺ τῶν ποιημάτων ἅτινα ἐστάλησαν κατὰ Μάρτιον τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους εἰς τὴν Πρυτανείαν τοῦ Ὁθωνείου Πανεπιστημίου χάριν διαγωνισμοῦ, ὑπῆρχε καὶ τὸ ἐπιγραφόμενον Ὁ Λάμπρος. Καθ' ἃ δὲ ἐμάθομεν ἐκ τῆς Ἐκθέσεως τῆς δικαστικῆς ἐπιτροπῆς (β), τὸ ποίημα τοῦτο κατατάχθην τὸ τρίτον μεταξὺ τῶν τῆς ἀνωτέρας τάξεως, σκοπὸν ἔχει τὴν διήγησιν τῶν πράξεων τοῦ περιφήμου ἀθλητοῦ Λάμπρου Κατσώνη, δεκτικὸς περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐν τῷ Αἰγαίῳ, καὶ ἐσάλπισε τὸ προανάκρουσμα, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ γενικοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τοῦ ἈΩΚΑ. ἔτους.

Τοῦ ποιήματος τούτου, οὗτινος καλλιπεῖς τινὰς στροφὰς ἐκοινοποίησεν ἡ Ἐκθεσις, προηγείται σύντομος ἱστορικὴ εἰδήσις περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦ Λάμπρου Κατσώνη· ἐπειδὴ δὲ ἐσκοποῦμεν νὰ ἐκδώσωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ φιλοπατρίδος ἐκείνου τέκνου τῆς Ἑλλάδος ἐκ πρωτοτύπου ζωγραφηθέντος τὸ 1789 ἔτος (γ), παρεκάλεσαμεν τὸν συγγραφεὰ Κ. Δημήτριον Λάκωνα, νὰ ἐπιτρέψῃ πρὸς ἡμᾶς νὰ παραθέσωμεν καὶ τὴν εἰδήσιν ταύτην.

Ὁρεῖλομεν ὁμῶς νὰ προσθέσωμεν ὅτι μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν σημειώσεων ὅσαι ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς πρωτοτύπου εἰκόνης, παριστανοῦσθαι πέντε ἀνδραγαθήματα τοῦ Λάμπρου

(α) Στοιχ. τῆς φιλοσοφ. Ἠθικ. Μίρ. Β'. κεφ. γ'.

(β) Ἰδε φυλλάδ. ΡΚΓ' Πανδώρας, σελ. 58.

(γ) Τὸ πρωτότυπον εὕρεται παρὰ τῷ ἡμετέρῳ Κ. Λυσάνδρῳ Καυτανζόγλου μετὰ τῆς ἐφεξῆς ὑπογραφῆς· «Francesco Gronchi Pisana delineavit e pinxit. Trieste 1789. Σύγκειται δι' ἐκ δύο μεγάλων φύλλων· καὶ ἐν μέσῳ μὲν τοῦ ἐνὸς ἱστᾶται ὁ Λάμπρος Κατσώνης, ὡς ἀντεγράφη καὶ ἐνταῦθα, φέρων βραχίον (πουτοῦρι) κόκκινον, χιτωνίσκον μετὰ χαιρίδων ἐπίσης ἐρυθρὸν, ἐπενδύτην (ντολαμάν) πράσινον, ἐπωμίδας χρυσεῖς, ζώνην ἐτερόχρως ἐρυθρόλευκον, καὶ πῖλον ῥαβδωτὸν μετὰ μελαίνης παρυφῆς ἴσως ἐκ σισύρας, ὁμοιάζοντα τούτῳ